

LA RESPONSABILITAT PROFESSIONAL DEL DENTISTA EN L'OBRA D'ÒSCAR AMOEDO *L'ART DENTAIRE EN MÉDECINE LÉGALE*, EN EL CENTENARI DE LA SEVA PUBLICACIÓ

Alexandre XIFRÓ
Margarida LUNA
Emili HUGUET
Jacint CORBELLA

El 1998 es compleix el centenari de la publicació de l'obra considerada fundacional de l'odontologia legal i forense, *L'art dentaire en médecine légale*, escrita pel dentista cubà establert a França Óscar Amoedo.¹ El mateix any Paul Brouardel dedicava el seu curs a la Facultat de Medicina de París a la responsabilitat mèdica, i conclouïa el cas Laporte, que tingué un inusitat ressò a la premsa, i una de les conseqüències del qual fou la creació de la primera assegurança de responsabilitat civil mèdica, el *Sou médical*.²

La qüestió de la responsabilitat professional del metge era doncs d'absoluta actualitat a França a finals del segle passat. Així, tant per la importància reconeguda del llibre d'Amoedo, com pel context històric en què es publicà, ens hem proposat de valorar-ne el contingut relatiu a la responsabilitat. Concretament, el nostre objectiu era estudiar les semblances i les diferències en l'enfocament del tema tant respecte a la professió mèdica les darreries del segle passat com respecte a l'estat actual de la qüestió en l'odonto-estomatologia.

L'ODONTOLOGIA A FRANÇA A FINALS DEL SEGLE XIX³

La regulació de la professió s'inicià a França amb els estatuts del gremi de cirurgians de París, aprovats per Lluís XIV el 1699, on es prohibia als dentistes, oculistes, algebristes i litotomistes d'atribuir-se altre títol que el d'*experts* en la

¹ Segons Moya *et al* (1994, p. 7), "La odontologia legal, y lo mismo la odontologia forense, nacieron desde un punto de vista formal y científico a partir del año 1898 cuando Óscar Amoedo publicó su libro "L'Art Dentaire en Médecine Légale". L'obra d'Amoedo acostuma a ser esmentada en els llibres d'odontologia legal i forense de llengua francesa (per exemple Nossintchouk 1991, p. XI) o espanyola (per exemple Brifon 1982, p. 14 o Correa 1990, pp. 14 i 20), però no en els de llengua anglesa.

² Lemaire i Imbert (1985). Laporte havia estat condemnat a tres mesos de presó amb suspensió de la pena, per haver provocat la mort d'una dona durant el part *per impericia notòria i per no haver consultat un col·lega més competent*. Va recórrer la sentència i el Tribunal de Cassació el va absoldre.

³ Ens hem basat fonamentalment en Déchambre (1882), Amoedo (1898), Brouardel (1899) i Lacassagne (1909).

branca de la cirurgia que els corresponia, i de la que s'havien examinat. Pel que fa als dentistes, aquesta situació es mantingué fins a la Revolució, que establí el 1791 la llibertat absoluta en l'exercici d'arts i oficis i suprimí el 1792 les facultats de medicina i els col·legis de cirurgia. Després, la llei del 19 de *ventôse* de l'any XI (el 10 de març del 1803), que regí l'exercici de la medicina durant gairebé tot el segle XIX, no mencionà els dentistes, omissió que fou interpretada per la jurisprudència com un manteniment de la desregulació (sentència del Tribunal de Cassació del 15 de maig del 1846). Malgrat alguns intents previs, cal esperar a la llei del 30 de novembre del 1892 sobre l'exercici de la medicina per a que es creí el nou títol de cirurgià-dentista.⁴

Mentre els dentistes registrats des de més de dos anys abans de la promulgació de la llei conservaren el dret a continuar en exercici, però sense poder ni denominar-se cirurgians-dentistes ni aplicar anestèsia de cap tipus, els cirurgians-dentistes estaven autoritzats en teoria a aplicar anestèsia general, tot i que la llei no els facultava per a receptar. L'obtenció d'aquest títol requeria tres anys d'estudis en una escola dental i la superació de tres examens. L'odonto-estomatologia tendia a configurar-se, segons els autors de l'època, com una especialitat de la medicina, essent l'estada a l'escola dental simultània o posterior als estudis a la facultat.⁵

Val a dir que històricament la responsabilitat dels professionals sanitaris s'ha exigit generalment amb una duresa inversament proporcional a l'estatus de la professió considerada. En trobem un bon exemple al segle XVIII francès, època d'irresponsabilitat absoluta del metge, on en canvi sí que es produeixen sentències contra cirurgians.⁶ Al segle XIX els *oficials de salut* prenen el relleu dels cirurgians com a professionals de segona fila. Els dentistes, en canvi, en practicar un ofici lliure, semblen haver estat força a redòs de la justícia, si més no fins a la segona meitat del segle XIX, i les reclamacions que es produeixen llavors corresponen de fet a qüestions més relacionades amb les fronteres professionals i l'intrusisme que no pas amb la malpraxi pròpiament dita. La nova legislació sobre l'exercici de la professió es justificava, precisament, en la necessitat de garantir la seguretat dels pacients en una època en què mitjans de risc ben conegut com ara l'anestèsia havien esdevingut d'ús comú a les consultes dels dentistes. Brouardel cita diversos casos judicials, previs a la promulgació de la llei, en relació amb l'anestèsia local o general practicada per dentistes i amb resultat de mort. Alguns

⁴ L'article de la llei que es refereix més específicament als dentistes és el segon, article únic del Títol segon *Conditions de l'exercice de la profession de dentiste: Nul ne peut exercer la profession de dentiste, s'il n'est muni d'un diplôme de docteur en médecine ou de chirurgien-dentiste. Le diplôme de chirurgien-dentiste sera délivré par le gouvernement français à la suite d'études organisées suivant un règlement rendu après avis du Conseil supérieur de l'instruction publique et d'examens subis devant un établissement d'enseignement médical supérieur de l'Etat.* El text complet de la llei l'hem trobat a Brouardel (1899, pp. 537-44) i a Lacassagne (1909, pp. 22-7).

⁵ Veure, en aquest sentit, el discurs d'Armoedo en accedir a la presidència de la Societat Odontològica de França, reproduït en versió castellana a Rodríguez Expósito (1969).

⁶ Lemaire i Imbert (1985). El 1696 el Parlament de París emeté una sentència per la qual s'absolvia un metge amb l'argument *aegrotus debet sibi imputare cur talem elegerit*, consagrant així una jurisprudència que es mantindria de fet fins el 1824 amb el cas Hélie.

d'aquests casos són represos per Amoedo al seu llibre i els exposarem més endavant.

L'AUTOR⁷

Óscar Amoedo y Valdés nasqué a Matanzas el 1863 i morí a Toulouse el 1945. Es va formar com a dentista a L'Havana, on obtingué el títol de cirurgia dentista el 1884. El 1889, en ocasió del Primer Congrés Dental Internacional, viatjà a París i s'hi establí. Ben aviat es lligà a l'Escola Dental de París de la que seria catedràtic el 1895. Estudià medicina i es doctorà el 1898, davant d'un tribunal presidit per Brouardel, amb la tesi *L'art dentaire en médecine légale*, que publicada el mateix any en forma de llibre serà el seu treball més conegut. Fou autor de nombroses publicacions, inventà diversos instruments odontològics, i tingué una notòria activitat acadèmica. Fou president honorífic dels congressos internacionals de medicina celebrats a Roma el 1894, a Moscou el 1897 i a Madrid el 1903. El 1907 fou escollit president de la Societat Odontològica de França. No hem trobat informació sobre la darrera etapa de la seva vida, des del final de la Primera Guerra Mundial fins a la seva mort: semblaria si més no que va abandonar les activitats científiques, ja que la seva bibliografia s'estronca.

L'OBRA⁸

L'obra conté VI+608 pàgines, i està dedicada a Brouardel. Després del Prefaci (pp. 5-8) i d'una Nomenclatura d'anatomia dental (pp. 9-16),⁹ s'estructura en catorze capítols (pp. 17-446). Conté també cinquanta-dues *observacions* (pp. 447-560), bibliografia (pp. 561-97), i índex alfabètic (pp. 599-608). Inclou taules, il·lustracions, fotografies i radiografies. Els títols dels catorze capítols són: Anatomia dental; Anomalies dentals; Les dents en les diferents races humanes; Les dents dels idiots, les prostitutes, els criminals i els nans; Les dents en relació amb la patologia general; La càries dental; L'erosió dental; Lesions professionals de les dents; Lesions traumàtiques de les dents; Mossegades; Sobre el desgast de les dents; Les dents després de la mort; Jurisprudència dental; i Notació dental.

⁷ Per a una informació més àmplia i detallada, consultar la biografia escrita per Rodríguez Expósito (1969), en la qual ens hem basat fonamentalment.

⁸ La biblioteca de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya en posseeix un exemplar, que és el que hem consultat. Està dedicat per l'autor: "Al il·lustre Dr. Andrés Martínez Vargas, Catedràtic de la Universidad de Barcelona. En homenaje de viva simpatía y de admiración. Barcelona, Septiembre de 1899". Segons Rodríguez Expósito (1969), Amoedo es trobava a Barcelona amb motiu de la celebració del Congrés Dental, on va presentar dos treballs que van ser premiats: *Tratado de anatomía dentaria* i *Prótesis dentarias. Trabajos de puentes*. Crida l'atenció que signa la dedicatòria com a Oscar Amoedo, que és la versió afrancesada del seu nom. Sempre segons Rodríguez Expósito (1969), la legislació francesa abocà Amoedo a haver d'escollir entre renunciar a la nova ciutadania cubana o abandonar la plaça de catedràtic a l'Escola Dental de París, situació que es va resoldre el 1900 amb un decret del Ministre de la Instrucció Pública que l'autoritzava a ocupar un càrrec docent tot i ser estranger.

⁹ Es tracta d'una modificació d'un glossari de Black publicat el 1893.

La sola lectura de l'índex ja ens indica doncs que el dret odontològic constitueix només una petita part d'una obra que se centra en els aspectes forenses. En efecte la intenció explícita de l'autor, expressada ja al prefaci, és posar de manifest, gairebé podríem dir *demonstrar*, el paper potencial, i segons ell encara massa sovint negligit, dels dentistes en el camp forense, pel que fa a la identificació fonamentalment. Això no vol pas dir, però, que la responsabilitat professional no jugui un paper important a l'obra: s'hi al·ludeix en diferents capítols i és el tema principal del tretzè, *Jurisprudència dental*. Malgrat aquest títol, el tema s'aborda des del punt de vista de la participació del perit dentista en aquells casos en què s'ha posat en joc la responsabilitat. Així, esdevé de fet un argument més per a l'autor en el seu propòsit d'il·lustrar la necessitat i la importància, per a l'administració de justícia, de recórrer als serveis dels dentistes. Per exemple a la plana 388 afirma que el desenvolupament de l'odontologia, *veritable branca de la medicina*, comporta que els metges no puguin tenir *sobre les qüestions dentals totes les llums desitjables*, i per tant *en cas de reclamació jurídica considerem indispensable que es nomeni un perit dentista*.

Ens centrarem doncs d'entrada en el capítol *Jurisprudència dental*, que es divideix en els cinc apartats següents: El perit dentista (pp 377-87); Accidents de l'extracció (pp 387-97); Els anestèsics en la cirurgia dental (pp 397-412); Les infeccions transmises pel dentista (pp 412-7); i La identificació dels cadàvers pel perit dentista. Revisarem el contingut dels quatre primers apartats (en el cinquè no s'esmenta la responsabilitat) i recollirem també altres fragments del llibre on es tracta el tema que ens ocupa. Ens hem decantat per incloure breus extractes (traduïts) de l'obra ja que ens ha semblat que convenia facilitar l'accés al *to* del text original, a més del seu contingut. Al lector li correspon jutjar si ha estat una opció encertada.

El perit dentista

En aquest apartat l'autor presenta algunes aplicacions pràctiques dels diferents aspectes pericials que ha exposat prèviament: determinar l'edat o la identitat d'un cadàver,¹⁰ valorar mossegades i traumatismes, i, *last but not least*, *intervenir en casos de responsabilitat*. Concretament, hi esmenta supòsits de responsabilitat de naturalesa general: les reclamacions sobre la qualitat d'un treball o sobre els honoraris, els casos d'ignorància per part del professional, l'experimentació damunt el pacient, i els errors de diagnòstic.

¹⁰ Part que clou amb una cita de Brouardel extreta del *Traité d'anatomie dentaire* de Ducaudin i Dumontporcelet: *Ja es tracti d'establir la identitat d'un cadàver o l'edat d'una persona durant la seva vida o després de la mort, no existeixen indicacions més precises que les que aporta l'estat de la dentició. Mentre que la putrefacció ha fet desaparèixer totes les característiques externes, les dents persisteixen i es poden obtenir dades valuoses fins i tot a partir dels gèrmens de les dents temporals o permanents i de la seva calcificació.*

Els honoraris

Els honoraris es poden determinar seguint diferents criteris. No n'hi ha prou amb considerar el treball en si; cal tenir en compte també tant el temps emprat com les dificultats superades. La posició del dentista, la seva vàlua científica, la seva fama, són aspectes que el perit no ha de perdre de vista. (p. 382)

Esmenta un cas, com a curiositat i sense donar-ne més detalls, esdevingut alguns anys abans: una reclamació contra la tarifa fixada per una cita a la qual el pacient no s'havia presentat. Aquest cobrament era habitual entre els dentistes de l'època, i l'autor no el qüestiona pas sinó que comenta que el perit haurà de valorar el temps perdut pel professional i les causes que han motivat el mancament del client.

La qualitat del treball

Pel que fa a la qualitat del treball en si, no s'ha de considerar si s'ha realitzat segons una o altra regla en vigor, sinó si és adequat a l'objectiu plantejat i si ofereix garanties suficients. Aquesta mena de peritatges es poden demanar quan un client, per un caprici qualsevol, rebutja un aparell ja confeccionat, sota el pretext que no val res. (pp. 382-3)

Així, sembla que aquestes situacions no eren rares i que s'enfocaven obertament des del punt de vista del *contracte d'obra*. És ben clara també, per l'ús de les paraules "caprici" i "pretext", l'actitud de l'autor.

La ignorància

S'espera del dentista que estigui al dia, però evidentment no se li pot exigir que apliqui tot seguit als seus clients mètodes que encara no s'hagin provat prou. Existeixen, però, alguns grans descobriments que marquen un progrés considerable i que, un cop adoptats, s'han de considerar regles absolutes. L'antisèpsia n'és un, i els tribunals així ho han confirmat en nombroses ocasions. D'altra banda, determinats mètodes, per bé que antics, compten encara amb els seus partidaris, i no es podria incriminar un dentista que pugui aixoplugar la seva actuació sota l'autoritat d'un mestre i la de nombrosos imitadors. (pp. 383-4)

El comentari sobre els avenços científics és molt propi d'aquella època de grans progressos i alhora encara fermament ancorada en la tradició pel que fa a la professió i a la relació amb el pacient. L'asèpsia i l'antisèpsia, grans conquestes de la medicina del segle passat, són ja inqüestionables, però es considera que els jutges no s'han d'immiscir en qüestions d'escola. Ve al cas recordar les paraules del fiscal general Dupin en ocasió del cas Thouret-Noroy el 1835:¹¹ *Ce sont là des questions scientifiques à débattre entre docteurs et qui ne peuvent pas constituer des cas de responsabilité civile, ni tomber sous l'examen des tribunaux*. Brouardel es recolza justament en aquesta jurisprudència per a, tot rebutjant la irresponsabilitat absoluta dels metges preconitzada des d'altres àmbits de la

¹¹ Lemaire i Imbert (1985). El metge Thouret-Noroy va ser condemnat a pagar de per vida una pensió a un pacient a qui se li havia hagut d'amputar un braç a conseqüència d'una sagnia que havia incidit l'artèria humeral. El punt decisiu de l'acusació va ser l'abandó en què el metge va deixar el pacient després del seu error.

professió, limitar de fet la responsabilitat als casos de faltes greus (en referència a la *culpa gravis romana*).

L'experimentació

Un mètode nou que faci taula rasa de tots els costums i pràctiques establerts podria posar en joc la responsabilitat de qui el practiqui, en cas d'accident. El dentista es podria veure condemnat llavors a indemnitzar per danys i perjudicis. Concretament, es podria considerar que ha actuat amb ignorància i contràriament a les regles i els costums reconeguts per la professió. Tanmateix, si el dentista pot demostrar que la seva manera de tractar o d'operar constitueix un veritable progrés, no hi ha cap dubte que els jutges l'exoneraran de tota responsabilitat, si el perjudici causat no ha estat generat per imperícia o imprudència. (p. 384)¹²

L'experimentació ens permet mesurar, potser millor que cap altre, la distància que ens separa d'aquella època. No cal dir que la noció de *consentiment lliure i informat* era totalment desconeguda. D'altra banda, convé recordar que cal esperar fins al 1936 per a què s'estableixi la responsabilitat contractual del metge, a arrel del cas Mercier,¹³ amb les paraules cèlebres del fiscal general Matter: *Des soins non pas quelconques, mais consciencieux, attentifs, et conformes aux données acquises de la science*. La responsabilitat civil, fins llavors, estava lligada necessàriament a la imprudència. És potser en part per aquest motiu que els autors mèdics de l'època, a diferència dels actuals, s'abstenien de distingir entre responsabilitat penal i civil, tant en l'aspecte conceptual com en l'estructura dels seus escrits.¹⁴

Els errors

Ha succeït que un dentista arrenqui una dent sana enlloc d'una de malalta, una dent permanent en lloc d'una de temporal. En aquests casos, creiem que el dentista pot ser justament incriminat, perquè genera sovint greus inconvenients per al client. (p. 385)

Més endavant Amoedo utilitza expressions com ara *el dentista pot sense cap dubte ser considerat culpable* o *el dentista és certament culpable i responsable*, en relació amb els mateixos errors. Aquesta actitud és ben diferent de la que presidia el camp de la medicina. Els membres més destacats de la medicina legal francesa no acceptaven la irresponsabilitat mèdica absoluta.¹⁵ Però tampoc no trobem als seus textos expressions tan rotundes en relació amb els errors del professional; de fet, la falta greu que accepten no s'assembla tant a la imprudència temerària com a altres tipus penals, com ara la denegació d'assistència sanitària, als que s'afegiria la producció d'un dany. Brouardel per exemple, en una enumeració de casos on la

¹² Es tracta d'una cita literal del llibre de Godon i Roger *Code du chirurgien-dentiste*.

¹³ Lemaire i Imbert (1985). La Sra. Mercier patia una ràdio-dermitis i el metge inculpat va aduir que el seu presumpte delictes de lesions per imprudència ja havia prescrit. La sentència, condemnatòria, es va basar per primera vegada en l'article 1346 del Codi Civil francès, sobre la responsabilitat contractual.

¹⁴ No és el cas, naturalment, dels autors del món del dret. Veure, en aquest sentit, l'obra precoç d'Elias Regnault, *Sur la responsabilité des médecins et des chirurgiens*, publicada el 1829 per Baillière.

¹⁵ Veure per exemple Tourdes (1876), Brouardel (1898, 1899), Lacassagne (1909).

responsabilitat del metge li sembla evident, esmenta només l'ebrietat i l'abandonament del pacient.¹⁶

Diguem de passada que el capítol *Anomalies dentals* (p. 219) conté una referència al possible ús de la radiografia amb finalitat pericial en casos de responsabilitat: (...) *l'avantatge que poden representar els raigs X en determinades reclamacions en les quals el dentista fos acusat d'haver extret un caní permanent en lloc d'una dent de llet.*

Accidents de l'extracció

La presentació del capítol és interessant:

Quan l'odontologia no es trobava sotmesa a cap reglamentació, el dentista imprudent escapava a la justícia. Però des de la fundació de les escoles dentals, alguns d'aquests accidents han esdevingut més rars i, com més es difonguin els coneixements tècnics, més hem d'esperar que es redueixin. Però d'altra banda, degut al reconeixement legal de la professió de dentista, en cas de negligència i de faltes greus, el client podrà dur el dentista davant dels tribunals i reclamar-li una reparació pels danys causats. (pp. 387-8)

L'actitud d'Amoedo en relació amb la titulació és pròpia d'una professió recentment reconeguda oficialment i que lluita per dignificar-se. S'entén així l'acceptació, vista més amunt, de la incriminació dels errors, ja que aquests són deguts fonamentalment a *imperícia*, i delaten una formació insuficient. Pel que fa als qui han seguit el camí acadèmic i científic amb el que Amoedo es trobava fermament compromès, es reconeix la necessitat de respondre per les negligències i les faltes greus, no només perquè aquesta era ja la situació en la medicina, sinó també a títol de garantia davant la societat.

El capítol s'estructura segons una classificació dels accidents de l'extracció en quatre tipus: lesions mecàniques, accidents infecciosos, trastorns nerviosos i hemorràgia; s'hi afegeix un comentari final sobre la caiguda de la dent extreta a les vies respiratòries.

Lesions mecàniques

En aquests accidents, cal establir, d'una banda, el que correspon al dentista com a responsabilitat i, d'altra banda, les condicions anatòmiques, les predisposicions aportades pel pacient, que redueixen la responsabilitat del dentista. (...) com en tota operació quirúrgica, a menys que existeixin faltes greus, no és qüestió de retreure al dentista aquells accidents que es deriven de la pròpia naturalesa de l'operació. (p. 389)

Segons Amoedo, la falta greu pot estar constituïda per les imperfeccions de l'instrument, pel seu ús defectuós, per la ignorància de l'operador, per l'embriaguesa. Es tracta doncs, en relació amb la medicina, del que podríem

¹⁶ Brouardel 1899 (pp. 8-9).

anomenar la *falta greu ampliada*, de manera a incloure la part estrictament manual de la tasca del dentista.

Accidents infecciosos

Després de recordar que en previsió d'eventuals reclamacions, és convenient haver prescrit gargarismes antisèptics i haver prohibit al pacient de tocar-se la ferida amb els dits, l'autor aborda el tema central de l'apartat, la periodontitis supurada, situació en la qual Amoedo és partidari de l'extracció immediata. Esmenta dos casos per a recolzar la seva postura, el d'un funcionari ministerial mort a París feia dos o tres anys i el cas de la mort del germà d'un metge, a Guatemala, atribuïda a l'ús d'una xeringa bruta. En relació amb el primer comenta:

Els diaris van condemnar el segon dentista perquè havia realitzat l'extracció malgrat la infecció, i van alabar la saviesa del primer. Si s'hagués donat a conèixer el nom del dentista que havia operat el pacient, probablement s'haurien emprès accions legals contra ell. (p. 393)

La seva conclusió és que el deure del dentista davant d'aquestes situacions és informar el malalt de la gravetat del seu estat i remetre'l sense pèrdua de temps a un cirurgià hospitalari. Al capítol *Anatomia dental* es trobava ja una primera referència a un accident infecciós:

La negligència en el tractament d'una càries que afecti la polpa pot tenir conseqüències nefastes. Hem tingut ocasió, nombroses vegades, d'atendre pacients afectats d'empíemes del si maxil·lar deguts a obturacions intempestives. I si bé sovint els accidents no passen d'aquí, el resultat pot arribar a ser funest. La infecció es pot estendre als sins frontals i etmoidals, provocar una meningitis i causar la mort. Gràcies al coneixement cada vegada més estès de la cirurgia dental i dels procediments antisèptics moderns, algun malalt podria denunciar un dentista per un error operatori d'aquest tipus. En aquest cas s'imposa la presència d'un perit dentista. (p. 62)

A més, al capítol *Les dents en relació amb la patologia general*, on es tracten sistemàticament diverses afeccions, s'esmenta sovint la responsabilitat professional. Així, en relació amb la menstruació com a factor predisposant:

Tots els dentistes saben que les dones, sobretot les joves, durant el període menstrual estan subjectes a accidents de periostitis alvèolo-dental com a complicació de les dents mortes. En un peritatge mèdico-legal relacionat amb una infecció en una dona, el coneixement d'aquests fets pot tenir la seva importància. Els accidents greus que hagin pogut succeir, considerats des del punt de vista de la responsabilitat, no s'han d'atribuir necessàriament a un tercer, segons la llei de Foderé, ja que l'estat de la persona és suficient, en certa mesura, per a explicar-los. (p. 217)¹⁷

Pel que fa a l'osteomielitis dels maxil·lars:

S'han donat casos en què l'osteomielitis ha seguit a una extracció dental simple no acompanyada d'antisèpsia, i llavors es pot posar en joc la responsabilitat del dentista. (p. 223)

¹⁷ La llei de Foderé: *Tout ce qui ne dépend pas proprement de la nature de la blessure, ne saurait être imputé à son auteur.*

Pel que fa a l'actinomicosi:

(...) sovint l'actinomicosi es confon amb una periostitis consecutiva a una afecció dental. Ara bé, si aquesta darrera malaltia ha aparegut en un pacient sota tractament, el dentista podria ser acusat d'haver-la provocada. És doncs important que un diagnòstic ferm resolgui l'error, perquè el pacient mal informat podria demanar danys i perjudicis. Podria considerar-se també que l'extracció ha servit de porta d'entrada a la infecció. Però fins i tot en aquest cas no es podria incriminar el dentista, ja que és improbable que els fongs de l'actinomicosi es trobin a la seva consulta; d'altra banda, i sobretot si es tracta d'una persona que viu al camp, pot autoinocular-se la malaltia. És ben sabut que algunes persones han adquirit l'actinomicosi per portar a la boca tiges de palla o d'herbes que contenien el fong. (pp. 225-6)

Es tractaria d'un cas de malpraxi aparent,¹⁸ com en el cas dels tumors:

Els tumors poden envair un o altre maxil·lar. Si el pacient consulta amb un dentista per a que li extregui una dent, aquest podria més endavant, quan la malaltia s'hagi desenvolupat, ser acusat d'haver-la transmesa. (p. 227) I en el cas concret dels epulis: Degut a la gravetat d'aquests tumors, creiem ser útils als nostres col·legues recomanant-los de remetre els pacients afectats a un cirurgià, i això el més aviat possible. Així, els nostres col·legues evitaran posar en joc la seva responsabilitat, perquè les recidives són freqüents. (p. 229)

Pel que fa a les estomatitis:

Es podrà plantejar la qüestió de si un dentista, pel fet d'utilitzar instruments bruts, ha causat la infecció. (p. 238)

Accidents nerviosos

Les lesions oculars són el que més preocupa aquí.

(...) els trastorns oculars poden ser sovint el resultat d'una afecció nerviosa, d'una predisposició del pacient, tot el qual redueix en la mesura corresponent la responsabilitat del dentista. (p. 394)

Hemorràgies

L'autor destaca els supòsits següents com a generadors de responsabilitat: no haver avisat que no convé adormir-se abans que s'aturi l'hemorràgia; no prendre les precaucions necessàries en cas de sospita d'hemofilia; i no prescriure tractament antisèptic.

Aspiració de la dent extreta

Amoedo cita tres casos nord-americans, amb condemnes per danys i perjudicis, extrets del llibre de Rehfuss *A treatise on dental jurisprudence* editat el 1892 a Filadèlfia. El més extensament relatat és el següent:

¹⁸ Corbella (1985).

Es tracta d'un dentista que procedia a l'extracció d'una dent amb el pacient adormit. La pinça es va trencar durant l'operació i una part de la dent va caure a la gola del pacient, causant-li tos i vòmits que van durar quatre setmanes. Els jutges davant dels quals el pacient havia presentat denúncia van declarar que el dentista havia d'aportar una cura extraordinària en la seva operació: "Considerant que el pacient es trobava sota la influència d'un agent anestèsic; que no disposava, per tant, del control de les seves facultats, que es trobava sense poder reaccionar, i que era incapaç del més petit esforç per a protegir-se; que el dentista, en aquestes condicions, havia de mostrar la més gran habilitat professional", el dentista va ser condemnat a indemnitzar el seu client. (p. 396)

Els jutges van aplicar un principi que avui expressariem de la manera següent: a major risc, major deure objectiu de cura.

Els anestèsics en la cirurgia dental

No es tracta per una vegada d'una situació en què en cas de reclamació es pugui requerir la participació del perit dentista, ja que se n'ocuparia sense discussió el metge forense. El fet que es tracti aquí el tema respon doncs a la seva importància intrínseca. El propi autor s'havia interessat ja prèviament per l'anestèsia: en la bibliografia corresponent al capítol cita tres publicacions pròpies, totes elles dedicades a la cocaïna.¹⁹ L'apartat consta de dues parts, la primera dedicada als anestèsics generals i la segona als locals, i hi corresponen dues observacions, les úniques de les cinquanta-dues que consten al final de l'obra que fan referència a la responsabilitat.

L'anestèsia general

Com ha observat el Professor Brouardel, als ulls de la magistratura la responsabilitat estarà més compromesa si s'adorm algú per a extreure-li una dent o treure-li un nevus que si calia practicar una amputació o treure una mama. (p. 398)

A finals de segle l'opinió estava dividida entre els qui rebutjaven completament l'anestèsia en cirurgia dental i els qui l'admetien per a determinats casos. Així, per al metge forense la qüestió serà si el dentista havia actuat amb fonament científic, sigui quin sigui aquest.

Mentre no hi ha acord en una discussió doctrinal, l'acusat sempre pot explicar la seva conducta en base a determinades teories, i descarregar-se així de responsabilitat. (p. 399)

Tot i així, segons Amoedo l'abstenció és una regla que no s'ha de vulnerar si no és per motius ben seriosos, i recorda també el consell de Brouardel: *No anestésieu mai sols, fins i tot o sobretot si només es tracta d'extreure una dent*. Per a il·lustrar la situació prèvia a la llei del 30 de novembre de 1892, es presenten amb cert detall

¹⁹ Es tracta dels treballs següents: Amoedo O. *Clorhidrato de cocaína*. Crònica Médico-Quirúrgica de la Habana, 1889. Amoedo O. *La cocaína: su acción fisiológica y terapéutica*. Congreso médico regional de Cuba, 1890. Amoedo O. *Précautions à prendre dans l'emploi de la cocaïne pour éviter les accidents généraux*. Société odontologique de France, 1891.

tres processos judicials: el cas Duchesne, el cas del *Louvre Dentaire*, i el cas Bouchard. Els tres casos provenen de Brouardel, que els esmenta també a *L'exercice de la médecine et le charlatanisme*. Resumim a continuació els dos primers, relatius a l'anestèsia general, i més endavant el tercer, relacionat amb l'anestèsia local.

El cas Duchesne:²⁰ durant una anestèsia amb protòxid de nitrogen es va produir la mort del pacient; el dentista, que no estava en possessió de cap diploma, va ser acusat d'homicidi per imprudència, però la condemna va consistir només en 3.000 francs de multa per haver administrat anestèsia sense estar-hi legalment autoritzat. Els forenses, Brouardel i Pouchet, havien pogut detectar protòxid de nitrogen a la sang de la víctima, però el seu informe afirmava que no es podia demostrar de forma incontrovertible que el gas fos la causa de la mort, i oferien una explicació alternativa: [el pacient] *era un obès, un pusil·lànim; tenia por de morir en adormir-se i ho havia dit*. Un aspecte interessant del cas és que en un primer moment Duchesne, per a descarregar-se de responsabilitat, havia afirmat que un metge estava present durant l'operació, i el propi metge ho havia corroborat; però posteriorment s'havia demostrat que això era fals. Brouardel afirma que *El jutge d'instrucció va mostrar una gran amabilitat envers el Dr X, ja que hauria pogut inculpar-lo per fals testimoni*. Un altre aspecte destacable és que el jutge no va acceptar la petició d'indemnització per danys i perjudicis que feia l'acusació, amb l'argument que el perjudici causat per la mort ja havia estat compensat pel cobrament prematur de l'assegurança de vida del difunt.

El cas del *Louvre Dentaire*:²¹ es tractava d'una gran clínica dental que Brouardel i Clément van visitar en qualitat de forenses a arrel d'una defunció suposadament causada pel cloroform i d'un accident greu per cocaïna. Van poder comprovar que tots els dentistes que hi treballaven eren anglesos que realitzaven el seu aprenentatge de la professió a l'establiment, i que el metge que havia de garantir la realització de les anestèsies habitava lluny i només era cridat en cas d'accidents.

En paraules d'Amoedo, *Aquests abusos reclamaven un remei ràpid*, que fou aportat per l'esmentada llei. Ara bé, també afirma que el dret legal d'anestesiari per part del cirurgià-dentista s'ha de considerar un dret restringit. En efecte, no està gens clar que el dentista posseeixi els coneixements necessaris per a avaluar les contraindicacions de l'anestèsia. Així, tot recordant que Brouardel recomana als propis metges *No adormiu mai sols, aviseu un, dos, o diversos col·legues per a tenir en compte la seva opinió i descarregar-vos així de responsabilitat*, ell recomana als dentistes *No adormir mai sense haver recabat l'opinió d'un doctor en medicina, sobre les possibles contraindicacions*. Es podria plantejar així una situació de *responsabilitat compartida*. En aquest cas, i novament segons Brouardel: *Si el dentista no està en possessió del diploma de cirurgià-dentista francès, la responsabilitat correspon únicament al metge. Si el dentista està diplomad, la responsabilitat s'estén als dos per igual*. Aquí Amoedo refereix que

²⁰ Veure l'observació 43 de *L'Art dentaire en Médecine légale* (pp. 534-5) i Brouardel (1899; p. 31).

²¹ Veure *L'Art dentaire en médecine légale* (p. 401) i Brouardel (1899; p. 32 i pp. 235-6).

ell mateix ha pogut comprovar que a Alemanya *es fa signar al malalt un full on atesta que demana que se l'adormi*. Encara que no es tracti tant d'un consentiment informat com d'una declaració, segons el principi que si el pacient no vol acceptar el dolor ha d'assumir en contrapartida el risc de l'anestèsia, no deixa de ser un precedent interessant i un excel·lent reflexe de la situació a què s'havia arribat.

Encara s'aborda una altra qüestió al final de l'apartat:

Brouardel insisteix, i amb raó, sobre el fet que no s'ha d'adormir mal, estant sol, una dona jove. (p. 406)

La raó adduïda és que les dones tindrien tot sovint somnis *voluptuosos* durant el son anestèsic, que les poden dur a creure que han estat agredides sexualment.

Brouardel cita diversos casos semblants; els inculpats han passat una temporada en presó preventiva, i tot i que s'hagi proclamat la seva innocència, la seva honorabilitat professional i els seus negocis van resultar seriosament malmesos. (p. 406)²²

L'anestèsia local

Els accidents causats per la cocaïna han estat nombrosos darrerament, però actualment sembla que es van tornant cada vegada més rars. Tot i així, poden presentar-se, i es nomenarà un metge forense per a avaluar la responsabilitat del dentista. Ara bé, des del punt de vista legal, el cirurgià-dentista té dret a utilitzar la cocaïna i, per aquesta banda, la qüestió és fàcil de resoldre. (p. 409)

Però de nou es planteja la qüestió de les contraindicacions i de l'escassa capacitat del dentista per a avaluar-les adequadament. Tanmateix, *Creiem que en la gran majoria de casos el dentista no veurà la seva responsabilitat posada en joc*. Amoedo examina els dos grans supòsits de reclamació: els accidents locals, de naturalesa infecciosa i fàcilment evitables amb unes mínimes precaucions, i els accidents generals, on el forense tindrà en compte si es va atendre correctament el pacient.

El cas **Bouchard**:²³ poc després d'una anestèsia local amb cocaïna es va produir la mort de la pacient, essent condemnat el dentista a 15 francs de multa per exercici il·legal de la medicina. El dentista va adduir una circumstància que s'havia observat durant l'autòpsia: la pacient duïa quatre voltes de corda fortament apretades al voltant de la panxa. La causa de la mort hauria pogut ser doncs, segons la defensa de l'acusat, la limitació de la capacitat ventilatòria.

²² L'assistència a les dones havia estat motiu de legislació antiga, per motius no gaire diferents. Al *Fuero Juzgo* per exemple: 'Ningún físico non debe sangrar ni melezinar muger libre, si non estudiere hy su padre ó su madre, ó sus filios ó sus hermanos ó sus tíos ó otros parientes, fideras ende si la dolor le acoitare mucho, asigüe non puedan atender á aquello sus parientes y entonce deven estar los vecino que son omes buenos ó us siervos ó sus siervas deña. E si dotra manera la melezinare peche diez maravedís á sus parientes della ó á su marido. Ca micho aina podrie avenir algún enganno de maldade' (*Ley 1ª, Título 2º, Libro 11*). Citat a Tapia (1908).

²³ Veure l'observació 44 de *l'Art dentaire en Médecine légale* (pp. 535-7).

Infeccions transmeses pel dentista

Les regles de l'antisèpsia estan establertes de manera formal, i, en cap cas, el dentista no pot substreure-s'hi. Qualsevol falta que cometi en aquest sentit podrà ser-li imputada i en serà responsable. El cas és que un dentista poc atent a aquestes regles pot transmetre al malalt infeccions molt diverses, que depenen unes de microbis no-específics i les altres de microbis específics. De totes les malalties específiques, la sífilis és la que es pot transmetre més sovint. La literatura mèdica n'ofereix nombrosos exemples. (p. 412)

Efectivament la casuística és molt nombrosa, tant en un tipus d'infecció com en l'altre, però entre els casos que s'esmenten només un, referit per Dulles, de Filadèlfia, sembla haver donat lloc a reclamació judicial, de la qual no se'ns diu el resultat. En tot cas, *Atès el gran nombre d'observacions d'aquesta mena, està fora de dubte que poden produir-se reclamacions judicials contra els dentistes per part dels clients.* Sí que s'esmenta, per la seva relació amb l'antisèpsia, el cas, inclòs per Brouardel a *La responsabilité médicale*, d'un metge alemany condemnat el 1883 a catorze dies de presó per no haver emprat un apòsit antisèptic en un cas de ferida perforant del tòrax, amb resultat de mort. La sentència incloïa l'argumentació següent: *Donat que l'antisèpsia ja no es troba en fase d'experimentació, sinó que ha esdevingut, i amb raó, una regla indiscutible en medicina (...).*

Altres referències

El transplantament de dents

Aquest tema no rep més que una atenció incidental. En tot cas queda clar que el rebuig ètic que provoca.

*Abans de cloure l'apartat dedicat a les mutilacions, n'hem d'esmentar una que no es troba entre els salvatges sinó entre els pobles civilitzats, ja que és realitzada pels dentistes. Es tracta dels llimatges de dents, practicats amb finalitat terapèutica, així com de totes les mutilacions realitzades amb la intenció de col·locar una pròtesi qualsevol. Actualment el llimatge està completament abandonat. Però ens estava reservat de presenciar un altre tipus de mutilació, practicada al si dels països més civilitzats. Ens referim als treballs de ponts. Aquestes mutilacions poden en alguns casos donar lloc a reclamacions, i es demanarà que un perit dentista doni la seva opinió. Creiem que en aquests casos el perit ha d'actuar amb la major circunspecció, perquè aquestes operacions, completament abandonades per alguns dentistes, encara les practiquen uns altres. Esmentem per acabar una mutilació que consisteix en l'extracció d'una dent sana a una persona que hi consenteix, per a transplantar-la a un altre individu. El nostre amic el Dr Rojas (de L'Havana), en el seu llibre *El Cirujano Dentista* (1895), s'indigna contra aquest abús i no reconeix en cap cas al dentista el dret de practicar una mutilació semblant. (pp. 179-80)*

La documentació

Al darrer capítol, *Notació dental*, on es ponderen els avantatges d'un sistema internacional en relació amb les tasques d'identificació, s'hi fan també uns comentaris d'absoluta actualitat pel que fa a la responsabilitat professional:

No insistirem mai prou en la importància d'una notació neta i clara de les operacions practicades, des del punt de vista de la justificació del dentista en cas de reclamació per part d'un pacient. Tots els dentistes coneixen les reclamacions equivocades, per bé que sinceres, de malalts que es queixen del fracàs de la darrera obturació feta sobre una dent. Però el noranta-nou per cent de les vegades no és la darrera dent obturada sinó una altra la que provoca dolor. En aquest cas, si el dentista té els seus llibres en ordre, res no és més fàcil que convèncer el pacient del seu error, i guanyar-se així la seva estimació per la precisió de la informació aportada. Aquesta excentricitat psíquica també ha de posar en alerta el perit dentista, perquè si bé els malalts es limiten sovint a afirmar, amb la major insistència, els fets que acabem de relatar, també podria ser que exercissin accions legals contra un dentista que, en realitat, seria del tot innocent del que se li voldria imputar. La seva responsabilitat serà descartada per una notació clara i efectuada regularment. (p. 429)

Certament avui en dia no es parlaria d'*excentricitat psíquica*, però el concepte ja esmentat de *malpraxi aparent* està ben clar, i la importància d'estar en condicions d'aportar una bona història clínica també.

COMENTARIS FINALS

Hem comprovat com la medicina legal esmentada al títol del treball d'Amoedo correspon pròpiament a la pràctica pericial, i com fins i tot el capítol dit de jurisprudència dental es desenvolupa des del punt de vista forense. La manca de concisió epigràfica no ens ha de sorprendre: s'explica fàcilment per la relativa novetat d'un tractat comprensiu sobre el tema. La responsabilitat professional del dentista s'hi configura doncs com una corrent subterrània que emergeix reiteradament. La realitat de la professió, els canvis que s'hi produïen i la seva evolució previsible, l'argumentació de l'autor en favor d'una major presència dels dentistes al pretori, l'ambient social i mediàtic, la influència dels àmbits mèdic i acadèmic, els ensenyaments directes de Brouardel: factors tots ells que feien ineludible la qüestió encara que no fos un dels aspectes en què l'autor s'interessés més particularment. Així, tot i no representar una aportació original a l'estudi de la responsabilitat, l'obra d'Amoedo no deixa de ser una referència valuosa per als qui s'interessen per la seva història. Malgrat les diferències que hem assenyalat respecte a la situació de la medicina de l'època i respecte al panorama actual, a la França de finals del segle XIX el temor a veure posada en joc la responsabilitat professional impregna ja la pràctica de l'odontologia i genera consideracions diverses destinades a la prevenció d'aquesta indesitjada eventualitat, consideracions que sovint són plenament vigents avui en dia.

BIBLIOGRAFIA

- Amoedo O. *L'art dentaire en médecine légale*. Masson: Paris, 1898.
- Briñon EN. *Odontología legal y práctica forense*. Purinzon: Buenos Aires, 1982.
- Brittain RP, Saury A, Guidet MR. *Bibliographie des travaux français de médecine légale*. Masson: Liò, 1970.
- Brouardel P. *La responsabilité médicale*. Baillière: Paris, 1898.
- Brouardel P. *L'exercice de la médecine et le charlatanisme*. Baillière: Paris, 1899.
- Corbella J. *La responsabilitat del metge i de les institucions sanitàries*. Discurs d'ingrés. Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona: Barcelona, 1985.
- Correa Ramirez AI. *Estomatologia forense*. Trillas: México DF, 1990.
- Déchambre A. *Dentiste* (article). A: *Dictionnaire Encyclopédique des Sciences Médicales* (série 1a, tom 27è). Masson i Asselin: Paris, 1882 (pp 454-66).
- Lacassagne A. *Précis de médecine légale* (2a ed). Masson: Paris, 1909.
- Lemaire JF, Imbert JL. *La responsabilité médicale*. PUF: Paris, 1985
- Moya Pueyo V, Roldán Garrido B, Sánchez Sánchez JA. *Odontología legal y forense*. Masson: Barcelona, 1994.
- Nossintchouk RM. *Manuel d'odontologie médico-légale*. Masson: Paris, 1991.
- Rodríguez Expósito C. *Dr Oscar Amoedo y Valdés. Una figura de la odontología universal*. Cuadernos de Historia de la Salud Pública 1969; 46.
- Tapia y Gil A. *La responsabilidad médica ante los tribunales de justicia* (3ª ed). Imprenta de la Casa Provincial de Beneficencia: Teruel, 1908.
- Tourdes G. *Responsabilité médicale* (article). A: *Dictionnaire Encyclopédique des Sciences Médicales* (série 3a, tom 3er). Masson i Asselin: Paris, 1876 (pp 645-88).